



## ضرورت توبه برای آنان که مسوولیت اجتماعی دارند بیشتر است

تزکیه و تهذیب از مهم‌ترین اهداف انبیای الهی و همه مصلحان آسمانی است و قلمرو آن در تمام ابعاد حیات فردی، حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی بشر گسترده شده است.

تزکیه و تهذیب از مهم‌ترین اهداف انبیای الهی و همه مصلحان آسمانی است و قلمرو آن در تمام ابعاد حیات فردی، حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی بشر گسترده شده است.

خبرگزاری مهر- دین و اندیشه - عصمت علی آبادی: تزکیه و تهذیب از مهم‌ترین اهداف انبیای الهی و همه مصلحان آسمانی است و قلمرو آن در تمام ابعاد حیات فردی، حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی بشر گسترده شده و بسیاری از ناهنجاری‌ها، گناهان، و مفاسد در گستره حرفه‌ای، اجتماعی و سیاسی، محصول بی‌توجهی به تهذیب و تزکیه بشر است. تزکیه و تهذیب البته مراحلی دارد که با رویکرد اجتماعی و سیاسی می‌توان جامعه اسلامی را به آن توجه داد.

حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار اخیر با سران قوا، جمعی از مسئولان و کارگزاران نظام و چهره‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی رمضان را در پرتو احسان و نیکوکاری و یاری دیگران، ماهی اجتماعی نیز برشمردند و افزودند: رمضان برای ترمیم جراحات هایی که در طول سال بر اثر گناهان بر روح و جان انسان وارد می‌شود، فرصتی فوق‌العاده است که البته این ترمیم بواسطه استغفار و توبه امکان‌پذیر است.

ایشان توبه را مفهومی فردی و اجتماعی برشمردند و افزودند: معنای حقیقی توبه، بازگشت از گناه و خطا، و اصلاح آثار و تبعات آن است؛ بنابراین، هر فردی به هر علتی از جمله غفلت، تنبلی یا بی‌توجهی باعث شده که در زمینه‌ی اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و زمینه‌های دیگر گناهی، زخمی و مشکلی بوجود آید باید ضمن استغفار و توبه، آثار آن مشکل را جبران و آن زخم را ترمیم کند.

رهبر انقلاب، تأثیر خطاهای مسئولان را بیشتر از مردم عادی دانستند و تأکید کردند: اگر به علت رفتار، گفتار، تصمیمات و مواضع ما مسئولان، مشکل و خطایی در کشور و در جامعه ایجاد شود، باید خطا را بشناسیم، مسئولیت آن را قبول کنیم و آثار و تبعات آن را جبران کنیم.

بر همین اساس با حجت الاسلام والمسلمین محمد عابدی عضو هیأت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی به گفت‌وگو پرداختیم که حاصل آن در ادامه تقدیم مخاطبان می‌شود:

\*آیا بیداری و توجه را مرحله‌آغازین تزکیه و تهذیب باید دانست؟

رهایی از غفلت و کسب هوشیاری و بیداری، مقدمه تهذیب نفس است، از طرف دیگر می‌دانیم که غفلت زدایی و هوشیاری جایگاه مهمی در تصمیم‌گیری بر تهذیب و تزکیه دارد و برای توبه و استغفار نیز لازم است، از این جهت می‌توان بیداری و توجه را مرحله‌آغازین تزکیه و تهذیب دانست. از این روی یقظه و بیداری اول منزل انسانیت معرفی شده است؛ به این جملات از امام خمینی (ره) توجه بفرمائید: «اول شرط مجاهده با نفس و حرکت به جانب حق تعالی، تفکر است و تفکر در این مقام عبارت است از آنکه انسان لااقل در هر شب و روزی مقداری فکر کند در اینکه آیا مولای او که او را در این دنیا آورده و تمام اسباب آسایش و راحتی را از برای او فراهم کرده &hellip; آیا وظیفه ما با این مولای مالک الملوک چیست؟». «انسان تا تنبّه پیدا نکند که مسافر است و لازم است از برای او سیر و دارای مقصد است و باید به طرف آن مقصد ناچار حرکت کند و حصول مقصد ممکن است، عزم برای او حاصل نشود و دارای اراده نگردد».

\*غفلت از خداوند، و توجه نداشتن به مسافر بودن و نادیده گرفتن لزوم پاسخگویی و مسؤول بودن انسان، عوامل متعددی دارد و در برخی مشاغل می‌توان بی‌توجهی و غفلت را بیشتر انتظار داشت؛ حرفه‌هایی که متناسب با ماهیتشان، کارگزاران را بیشتر با مظاهر مختلف دنیایی درگیر می‌کنند، همچون: قدرت، برخورداری از نفوذ، رانت‌های مختلف، مانند آگاهی به اسرار پنهان و مؤثر مردم؛ توان تأثیرگذاری بر دیگران، داشتن مصونیت در کار و حرفه، در معرض بازخواست نبودن &hellip;؛ البته ممارست و تداوم در این حرفه‌ها (بدون رو آوردن به عوامل بیداری و هوشیاری) نیز زمینه نهادینه شدن فضای غفلت را فراهم‌تر می‌سازد، بدین جهت «هوشیاری، بیداری و یقظه» توصیه‌ای بسیار مهم در مسیر تهذیب نفس و تزکیه برای این گروه از افراد، به شمار می‌آید؛ لطفاً در این زمینه توضیحاتی بفرمائید:

از این منظر لازم است این دست از کارگزاران چه در بخش حکومتی و چه بخش‌های خصوصی از یاد خدا غافل نشوند و خدا را

حاضر و ناظر بر کار خود ببینند. چنین درجه ای از بیداری می تواند مانع ارتکاب بسیاری از گناهان فردی و اجتماعی و تضييع حقوق الهی و حق الناس شود.

راه دست یابی به استغفار، را باید دوری از غفلت، در کنار پرهیز از غرور دانست. مهم است بدانیم که انسان غافل و مجموعه و سازمان غافل از خداوند، هرگز به فکر استغفار نمی افتد، در هیاهوی جهان مادی و مناسبات این جهانی، به یادش نمی آید که بر مسیر خلاف خواست خداوند حرکت می کند و گناه می کند. فرد و سازمان غرق در گناه و مست در غفلت است، برای همین لذا اهل سلوک اخلاقی، منزلی را که انسان می خواهد از غفلت خارج شود، منزل «يقظه»؛ یعنی بیداری می نامند.

\*نقطه مقابل آن چیست؟

نقطه؛ مقابل این غفلت تقوا قرار دارد. «إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ»، «براستی کسانی که پرهیزگار شدند، زمانی که پنداری شیطانی با آنها برخورد کند، خدا را یاد می کنند و همان دم بصیرت می یابند». تقوا هم در یک عبارت کوتاه به معنای خدا لحاظی است؛ یعنی به هوش بودن و دائم از خود مراقبت کردن.

\*بعد از ایجاد تصمیم بر تهذیب و تزکیه و رهایی از غفلت، قدم اول کدام است؟

توبه است. توبه؛ به معنای برگشت از گناه است که در مرحله ایمان و مرحله عمل و رفتار مطرح است و بشر باید در هر دو بعد به اصلاح خود بپردازد. قرآن، پیامبران، و ائمه علیهم السلام بارها بندگان خدا را به توبه امر می کنند و آیات زیادی بر توبه و وجوب آن اشاره دارند، از جمله: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً تَوْحًا عَسَىٰ أَن يَكْفِرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ؛ «ای کسانی که ایمان آورده اید به سوی خدا باز گردید توبه کنید، توبه ای خالص و بی شائبه، امید است (با این کار) پروردگارتان گناهانتان را ببخشند و شما را در باغ هایی از بهشت که نهرها از زیر درختانش جاری است، داخل کند.»

از نخستین گام های همه انبیا در مسیر هدایت امت های منحرف، دعوت به توبه بود، «وَايَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ؛ «ای قوم من از پروردگارتان طلب آمرزش کنید، سپس به سوی او باز گردید و توبه نمائید». علتش این است که بدون توبه و شستن جان از گناه، جایی برای نقش توحید و فضائل نیست. رسول؛ خدا صلی؛ الله؛ علیه؛ وآله فرمود: لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الْمُؤْمِنِ تَائِبٍ أَوْ مُؤْمِنَةٍ تَائِبَةٍ؛ ابن بابویه، محمد بن علی (صدوق)، عیون أخبار الرضا علیه السلام، «چیزی نزد خدا محبوب تر از مرد یا زن با ایمانی که توبه کند، نیست».

از منظر علمای اخلاق، توبه و بازگشت؛ به سوی خدا، آغاز راه سالکان، نخستین گام مریدان و انتخاب مقربان است و کسی که هنگام ارتکاب گناه و انجام شر، به خیر باز گردد، انسان حقیقی است و دین و مذهب نیز انسان را به جدایی از بدی ها و بازگشت؛ به خیرات فرامی خواند. خداوند به انسان های گناهکار اعلام می کند راه توبه و اصلاح و تهذیب نفس را باز گذاشته است و انسان نباید دچار ناامیدی از توبه و اصلاح و رحمت خدا شود؛ «ای بندگان من که بر خود ستم و اسراف کرده اید، از رحمت خداوند ناامید نشوید که خدا همه گناهان را می آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است».

\*از لزوم جبران و اصلاح گناهان چه باید کرد؟

توبه، بازگشت از نافرمانی خدا، به سوی اطاعت اوست. توبه خود ناشی از پشیمانی و ندامت نسبت؛ به اعمال گذشته می باشد و لازمه این پشیمانی و علم به اینکه گناه، فاصل بین انسان و خداست، تصمیم بر ترک آن و جبران آثار سو گناهان گذشته است، لذا قرآن بارها توبه را با اصلاح و جبران همراه می سازد: ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ نَأْتُوا مِن نَّائِبٍ ذَلِكُمْ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا لَعَفُورٌ رَّحِيمٌ؛ «سپس پروردگارت نسبت؛ به آنها که از روی جهالت؛ بدی کرده؛ سپس توبه نموده و اصلاح کرده اند، پروردگارت بعد از آن، قطعاً آمرزنده و مهربان است».

\*توبه حقیقی چه ویژگی های دارد؟

برای اینکه توبه حقیقی باشد علاوه بر اظهار در قالب «گفتن استغفار و اظهار ندامت و تصمیم بر ترک»، باید کوتاهی ها و مفاسدی را که در روح و جان انسان و یا دیگران و جامعه در پی داشته است، تا حدّ توان، جبران کرد و البته این اصلاح و جبران خود ابعاد بسیار وسیعی دارد. ماموری که با حق الناس سرکار دارد و می خواهد توبه کند، باید حقوقی را که از مردم پایمال کرده است؛ به آنها بازگرداند؛ اگر حیثیت کسی را به خاطر غیبت، اهانت، پیش داوری، اتهام، قضاوت جانب دارانه و ... لکه؛ دار کرده باشد باید از او حلالیت؛ بطلبد و به نحو مقتضی جبران نماید؛ اگر به بهانه کار (و بدون عذر شرعی موجه)

عباداتی از دست رفته، باید، قضا نماید و اگر کفاره دارد باید بپردازد و چون گناه، قلب را تاریک می سازد، باید آن قدر بندگی کند که تاریکی دل را با نور اطاعت [رسم](#) برطرف سازد. امیرمومنان علی علیه السلام در شرح استغفار در برابر کسی که فقط به ظاهر استغفار، توجه داشت و از حقیقت آن بی خبر بود، فرمود: «آیا می دانی استغفار چیست؟ استغفار مقام بلند مرتبگان است. استغفار یک کلمه است اما شش معنی (و مرحله) دارد. نخست، پشیمانی از گذشته. دوم، تصمیم بر ترک آن برای همیشه. سوم، حقوقی را که از مردم ضایع کرده ای به آنها بازگردانی، به گونه ای که هنگام ملاقات پروردگار حق کسی بر تو نباشد. چهارم هر واجبی که از تو فوت شده حق آن را به جا آوری (و قضا یا کفاره آن را انجام دهی). پنجم گوشت هایی که به واسطه حرام براندامت روییده، با اندوه برگناه آب کنی، تا چیزی از آن باقی نماند، و گوشت تازه به جای آن بروید. ششم به همان اندازه که لذت و شیرینی گناه را چشیده ای درد و رنج طاعت را نیز بچشی، و پس از طی این مراحل بگو استغفر الله!».

رسول [رسم](#) خدا صلی [رسم](#) الله [رسم](#) علیه [رسم](#) وآله فرمود: «أَمَّا عِلْمَةُ النَّبِيِّ فَأَرْبَعَةٌ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ فِي عَمَلِهِ وَ تَرْكُ الْبَاطِلِ وَ لُزُومُ الْحَقِّ وَ الْجِرْصُ عَلَى الْخَيْرِ» «علامت انسان توبه کار چهار چیز است: نخست [رسم](#) خیر خواهی برای خدا در عملش، و ترک باطل و التزام به حق و تلاش فراوان برای انجام کار خیر».

**\*توبه برای کارگزاران حکومتی چقدر ضروری است؟**

ضرورت توبه و استغفار برای کارگزاران، بیش از مردم عادی جامعه اسلامی است، زیرا آنان مسؤولیت و تأثیر اجتماعی بیشتری دارند و به همین نسبت احتمال خطا و گناه و تقصیر در کارهای آنان بیشتر از شهروندان عادی است. اگر شهروندان عادی تنها در مقابل اعمال خود مسؤولیت دارند، مأموران و کارگزاران حتی درباره تخلفات و گناهان ناشی از کوتاهی در مدیریت و برخورد با تخلفات، زیر مجموعه خود مسؤول هستند. بنابراین استغفار برای کارگزاران لازم تر و سازنده تر است. مسوولانی که در کارهای کشوری مسؤولیت یا حتی اثرگذاری دارند، به همان میزان دارای نفوذ هستند و تکلیف سنگین تری برای استغفار و توبه [رسم](#) انابه [رسم](#) الی الله دارند؛ آنان باید بسیار مراقب باشند. آنان باید متوجه باشند که تخلفات و گناهان در زیرمجموعه [رسم](#) آنها نیز مستند به آنهاست و آنان مسؤولیت دارند. اگر مسؤولی در قانون گذاری، گزینش، ابلاغ، نظارت و [hellip](#) در برخورد با تخلفات کوتاهی کرد، موجب می شود تخلفی به وجود بیاید و از اینجاست که مخاطب آیه می شود که می فرماید قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْجِبَارَةُ.

**\*استغفار شخصی و عمومی چیست؟**

استغفار و توبه، گاه شخصی و گاه عمومی است و در این میان استغفار عمومی برای کارگزاران حکومتی بویژه در مشاغلی که بیشتر با حقوق مردم و تمرکز قدرت درگیر هستند، اهمیت زیادی دارد. این بخش از سخنان رهبر معظم انقلاب در این باره بسیار راهگشاست: «شکی نیست که مقامات و مسوولان باید در خط مقدم استغفار باشند مخصوصاً در ایام ماه مبارک رمضان باید متوجه باشند که استغفار مسوولان فراتر از استغفار اشخاص است. مسوولان در حکومت و هر فردی که در حکمرانی نقشی دارد، علاوه بر استغفار برای گناهان حوزه شخصی خود، و استغفار بین خود و خدا؛ باید استغفارهای عمومی هم داشته باشند.

به دیگر بیان می توان استغفار را به دو مرحله مقدماتی و فردی، و مرحله اجتماعی تقسیم کرد. مرحله [رسم](#) اول که به اصلاح فرد مربوط می شود، جز بزرگ ترین وظایف همه انسان هاست، زیرا همه [رسم](#) کارها مقدمه [رسم](#) اصلاح خود و [رسم](#) کسب رضای الهی از خود است. «عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ»؛ «مرحله مهم استغفار، [رسم](#) «استغفار و اصلاح اجتماعی» است؛ و لازم است مسوولان در حوزه [رسم](#) قدرت و توانایی خودشان به فکر اصلاح مسیر حرکت باشند.

استغفار و توبه عمومی و اجتماعی که بیشتر به مسوولان و صاحبان جایگاه ها و مقامات اجتماعی و سیاسی مربوط است، به خاطر کارها و رفتارهایی است که برخی از آنها عبارتند از: «اختلاف و تفرقه»؛ «خودخواهی»؛ «غفلت از خدمت به مردم، ظرفیت ها و دشمن؛ غفلت از مبانی اقتدار ملی و موجبات پایه های اصلی اقتدار ملی» و... بنابراین مسوولان لازم است از اختلافات قومی و مذهبی و محلی و سیاسی و فکری، توبه و استغفار کنند، چون اختلاف به نظام و کشور و مردم ضربه می زند و مانع بزرگی در مسیر کارآمدی نظام پدید می آورد پس لازم است مسؤولی که خود را منسوب به حکومت الهی می دانند، از این رویکردها استغفار کنند.

همچنین مسوولان و کارگزاران از خودخواهی نیز باید استغفار کنند. خودخواهی نقطه [رسم](#) مقابل خداخواهی است. شامل حمایت بی استدلال و متعصبانه و حمایت [رسم](#) از خود، از حزب خود، از جناح خود، از خویشاوند و وابستگان خود و از دوست و رفیق صمیمی خود است. دیگر اجتناب از غفلت از مردم و خدمت به آن هاست. اگر غفلتی در این مورد داشته [رسم](#) است، باید به خدا پناه برد و توبه کند و نگذارد دلش از مردم غافل شود. سرفصل بعدی اینکه، غفلت از مبانی اقتدار ملی و موجبات پایه های اصلی اقتدار ملی است [hellip](#) اقتدار ملی با چه چیزی تأمین می شود؟ با علم و اخلاق. در اخلاق، ما نباید نمره کم بیاوریم.

پیغمبر ما معلم اخلاق است. پرچم تهذیب و تکمیل اخلاق را ایشان برافراشته و رسالت خویش اعلام کرده است؛ از توانایی‌ها و ظرفیت‌های موجود هم نباید غفلت کنیم. یکی از پایه‌های اقتدار ملی این است که مسؤولان کشور و آحاد ملت اعتقاد داشته باشند که می‌توانند این راه‌ها را طی کنند و این کارها را انجام دهند؛ خود را عاجز، بی‌دست و پا و در محیط بن‌بست احساس نکنند. غفلت از قدرت واقعی و حقیقی خودمان نداشته باشیم؛ و آخرین سرفصلی که ذکر می‌شود، غفلت از دشمن است. هرچه از دشمن و توطئه‌های دشمن غفلت کرده ایم، بایستی از آن استغفار و توبه کنیم. این توبه به معنای توجه دادن خود، تنبّه دادن به خود به معنای آگاهی و هشیاری و باز شدن چشم ماست.